Nu se întâmplă foarte des să întâlnești un scriitor contemporan precum Simon Leys, apreciat de la stânga la dreapta (imaginați-vă că Susan Sontag, Theodore Dalrymple și, cu voia dumneavoastră, Vladimir Tismăneanu, se numără printre admiratorii săi!), cu o conștiință morală solidă, un gust artistic fermecător și posesorul unui splendid stil literar.

Combinația aceasta de virtuți furnizează, în colecția de eseuri publicată sub titlul „The Hall of Uselesness", o experiență captivantă pentru cititor: plăcerea pură a lecturii. Leys se mișcă cu o suplețe magnifică printre autori, cărți și idei serioase, glosează inteligent și accesibil pe marginea unor subiecte delicate (vezi, de pildă, eseul despre poezia și pictura chineză, sau cel despre atitudinea chineză în privința trecutului), stăpânește la perfecțiune arta citatului, povestește istorii extraordinare din cultura chineză sau cea europeană, polemizează folosind o satiră demolatoare.

Este, în același timp, dar fără niciun fel de pedanterie, istoric, sinolog, filosof, critic literar, dar mai ales cititor. Este un cititor îndrăgostit de cărți și fericit să poată scrie despre ele, așa că, inevitabil, îți transmite din fericirea sa.

„Oamenii spun că viața este importantă, dar eu prefer cititul" spunea Logan Pearsall Smith, de la care Leys împrumută o parte din maximă pentru a da titlul unei eseu. Altădată, în debutul unei conferințe unde le încearcă răbdarea ascultătorilor cu un torent de citate, se scuză astfel: „nu este vorba de pedanterie, ci pur și simplu, în ultimii 15 ani, am stat mai mult printre cărți decât printre oameni. Apoi, de ce ar trebui să încercăm să reinventăm fără grație ceea ce scriitorii mari au spus mai bine înaintea noastră?"

Dilentantismului, în sensul originar al termenului, de admirator dezinteresat al artelor, Leys îi

opune, ca orice clasic autentic, de la Confucius până la Irving Babbitt sau Richard Weaver, uscăciunea și găunoșenia specialiștilor, a celor care „știu multe și nu înțeleg nimic”.

De altfel, parte din reputația sa provine din curajul cu care s-a ridicat împotriva minciunii experților care camuflau, când nu glorificau, revoluția culturală chineză și maoismul. Astăzi, episodul nu ne mai apare atât de important pentru că am fost deprinși să estompăm atât grozăviile comuniste, cât și îndrăzneala celor care au rostit adevărul. Dar într-o lume liberă precum era Occidentul postbelic, și mai ales în spațiul francofil căruia Leys îi aparținea, a înfrunta presiunea nemiloasă a intelectualilor la modă reprezenta o atitudine temerară.

Doar un singur exemplu. Roland Barthes vizitează China, în 1974, la apogeul epurărilor maoiste. Singurul lucru negativ menționat este cateringul deplorabil al Air France, mâncarea sleită și lipsa șampaniei. În rest, criticul are în jurnalul privat numai cuvinte de laudă la adresa regimului comunist, care îi servește pe tavă toate realizările factice. Iar el le notează cuminte și înțelegător. La mai bine de 30 de ani de la experiența chineză, Barthes este ridicat în slăvi de Philippe Sollers pentru „decența simplă” arătată în jurnal, ceea ce ne arată în ce măsură s-au schimbat vremurile, de ce trebuie să fim sceptici față de intelectuali („unele lucruri sunt atât de nebunești încât doar intelectualii le pot crede”, afirma Orwell, unul dintre scriitori foarte dragi lui Leys) și de ce exemplul său, chiar dacă a scris multă vreme sub pseudonim, este în continuare admirabil.

Leys rămâne fascinant chiar și atunci când este combativ, deși eseurile sale nu abuzează de șarje. Schimbul epistolar purtat cu Christopher Hitchens despre cartea acestuia, „The missionary position”, reprezintă un model de satiră elegantă. Ca orice satiră sănătoasă este înrădăcinată într-o perspectivă morală profundă, după cum a sesizat mai demult Kierkegaard.

Pe de altă parte, episodul cu pricina scoate în evidență o impecabilă strategie retorică, tributară, probabil, lecturilor îndelungate din clasicii filosofiei chineze, (autorul a tradus, printre altele, Analactele lui Confucius, și a predat la Universitatea din Canberra literatura chineză), acolo unde parabolele țin locul silogismelor scolastice (Leys era catolic). Astfel, după ce a furnizat câteva argumente erudite pentru a demonstra caracterul obscen și corupt al cărții, autorul se oprește din explicații și povestește o întâmplare.

Într-o zi a mers la o cafenea și s-a apucat să citească. A stat acolo câteva ceasuri bune, timp în care majoritatea celor aflați înăuntru jucau cărți, citeau ziarul sau se angajau în discuții obișnuite. La un moment dat, radioul, care mergea pe fundal cu neobosita muzică idioată pe

care o dau mai toate posturile astăzi, s-a oprit, iar în locul muzakului s-a auzit pe neașteptate cvintetul pentru clarinet al lui Mozart. Dintr-odată, cafeneaua, spune Leys, „s-a transformat într-o antecameră a Raiului”. Toată lumea s-a oprit din ce făcea, îngrijorată și nedumerită. Minunea nu a durat mai mult de câteva clipe, căci un client s-a ridicat în grabă și a schimbat postul, astfel încât oamenii s-au putut întoarce fericiți la activitățile lor. Pentru Leys a fost o revelație căci și-a dat seama că oamenii pot recunoaște adevărata frumusețe, dar nu o tolerează. Cu atât mai mult, „frumusețea morală pare să exaspereze și mai tare specia noastră nenorocită. Nevoia de a coborî la nivelul nostru mizerabil, de a desfigura, de a lua în derâdere, de a ridiculiza orice splendoare aflată deasupra noastră este, probabil, cel mai jalnic impuls al naturii umane.” Ceea ce explică, pe scurt, în opinia sa, atacul lui Hithcens la adresa Maicii Tereza.

Nu toate amintirile sale sunt la fel de polemice, deși este limpede că Leys nu se poate abține, ici și colo, de la mici înțepături, de altfel, unele justificate. Cum este și acest comentariu delicios pe marginea ultimelor vorbe: „Cele mai sfâșietoare cuvinte spuse înainte de moarte îi aparțin lui Pacho Villa. În timp ce revoluționarul mexican se pregătea de execuție, și-a dat seama că nu își găsește cuvintele. I-a rugat pe ziariștii aflați acolo: „Nu lăsați să se sfârșească așa! Spuneți-le oamenilor că am zis ceva!” De data aceasta însă, ziariștii, în loc de a inventa ceva, după cum le este năravul, au relatat sobru această lipsă de inspirație în toată goliciunea sa. Să mai ai încredere în jurnaliști!”

Abilitatea lui Leys de a surprinde semnificații culturale și morale adânci în întâmplări banale este impresionantă. De exemplu, importanța fundamentală a pietății filiale în cultura chineză este decelată de Leys într-o știre de ziar mai degrabă senzaționalistă. O revistă literară din Taiwan a publicat un articol despre un aspect mai puțin cunoscut din viața lui Han Yu (un mare poet chinez din secolul al IX-lea). Poetul ar fi suferit de boli venerice, iar medicamentele pe care le-ar fi luat, în loc să-l vindece, l-au omorât. Un urmaș al lui Han Yu, din a 39-a generație l-a dat în judecată pe autorul articolului considerând că a fost pătat numele înaintașului său. Și, absolut surprinzător pentru cei nefamiliarizați cu spiritualitatea locală, a câștigat procesul, iar autorul articolului a trebuit să plătească o despăgubire de 300 de dolari. „În acest caz specific, putem să deplângem în mod firesc restricțiile puse libertății de exprimare. Dar, în același timp, ar trebui să admirăm o conștiință istorică atât de vie încât să trateze imaginea unui scriitor mort în urmă cu 1200 de ani ca și cum ar fi contemporan cu noi”.

Eseistul este la fel de fluent când comentează scriitorii favoriți (Chesterton, Waugh, Orwell ș.a.) cu acea limpezime pe care ți-o dă admirația și familiarizarea cu operele de calitate. Dar nu numai atât. Leys reușește să găsească lucruri bune de spus chiar și despre unii autori cu care nu se simte în niciun fel afin. Așa, de pildă, este salvat Malraux, scriitor lamentabil (în opinia sa, a lui Koestler, Nabokov și a multor altora), personaj prin excelență fanfaron, dar indubitabil carismatic, chiar „genial” în felul său.

Și totuși, în pofida întregii desfășurări de talente, miraje și seducții la care recurge irepresibil Leys, există un călcâi al lui Ahile care se simte invariabil în eseuri, fie că este vorba de cele mai academice, fie de cele mai relaxate. Iar această scădere trebuie pusă în directă legătură tocmai cu autorii favoriți, cu universul cultural în care se mișcă și în care s-a format eseistul.

În mijlocul unui presupus incendiu, Leys alege din biblioteca sa, compusă din aproape 10.000 de volume, „Caietele” lui Cioran. Episodul poate fi doar o nouă ocazie, și înclin să-l interpretez astfel, de a se amuza relativ inocent, de a mai oferi un *bon mot*, dar indică și o predilecție apăsată pentru autori foarte moderni, mulți dintre ei provenind din spațiul francez.

Chestiunea nu e periferică, deoarece dă seama de numeroase „dezacorduri”, care apar în eseuri cu o constanță supărătoare, mai ales când survin după lungi fragmente încântătoare. Este ca și cum ai asculta îndelung la radio cvintetul pentru clarinet al lui Mozart și, deodată, pe neașteptate izbucnește o gălăgie pop.

Astfel, într-un loc vorbește despre „nobilul suflet al lui Rousseau, în pofida tuturor neajunsurilor personale”... În introducerea la Confucius, afirmă că ideea după care guvernarea este a oamenilor, nu a legilor, reprezintă până în ziua de astăzi una dintre scăderile cele mai importante ale tradiției politice chineze, fără să remarce nicidecum că aceasta este, în bună măsură, o trăsătură a majorității societăților tradiționale, în care împăratul, regele sau prințul încarnează legea și nu se supune neapărat unei domnii impersonale, și fără să amintească, totuși, că regimul politic chinez tradițional a avut cea mai lungă continuitate cunoscută vreodată la nivel istoric...

Apoi, nu se sfiește să enunțe de cel puțin două ori acea prostie solemnă referitoare la marxism: „a fost oare încercat vreodată cu adevărat, astfel încât să-și merite proasta reputație?” Tot în registru politic, Leys deplânge soarta comunismului chinez văduvit de elita sa intelectuală („civilizați, sofisticați, urbani, purtători de valori umaniste, cu minți deschise și cosmopolite, obișnuiți cu lumea modernă”) prin represiunea lui Chiang Kai-șek. În aceste circumstanțe, este cu atât mai asurzitoare tăcerea sa în privința educației kmerilor noștri, cărora le dedică un eseu, fiind destul de cunoscut că majoritatea acestor casapi școliți în Franța erau „civilizați, sofisticați, urbani...”

În fine, se pot multiplica aceste nereușite, dar o să mai amintesc doar o singură instanță,

neplăcută, cred, chiar și pentru o sensibilitate modernă: „În urmă cu 500 de ani, Veneția era echivalentul de astăzi al unor orașe ca Dallas și Chicago. Această lume de vis (...) a fost cândva o paradă brutală a bogăției antreprenoriale, o exhibiție de opulență arogantă a noilor îmbogățiți, un triumf strălucitor al parveniților de prost gust.”

Problema unor astfel de scăderi ar trebui pusă într-un cadru cultural mai larg, care să meargă dincolo de Simone Leys. Și anume, este posibil să te scufunzi în modernitate fără ca miasmele specifice și inerente să se imprime, chiar și în pofida celor mai bune intenții de a le evita? Înclin să cred că nu, iar „The hall of uselesness” demonstrează, printre altele, de ce și în cele mai fericite și plăcute ipostaze modernitatea rămâne o fundătură.